

اطلاع رسانی

نشریه فنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

دوره نهم شماره یک و دو ۱۳۶۴

نوشته های علوم کتابداری و اطلاع رسانی: نتایج تحقیقات*

نوشته ناظم علی

ترجمه دکتر محمد حسن دیانی**

در این مقاله تصویری جامع از افزایش متون کتابداری و اطلاع رسانی عرضه می شود و منابع و مراجعی که حاصل تحقیقات این دو رشته در ایالات متحده و بریتانیای کبیر هستند، معرفی می گردد. رویهمرفته در سالهای گذشته نوشته های در زمینه کتابداری و اطلاع رسانی رشد سریعی داشته است. کانالهای ارتباطی که نتایج تحقیقات را گزارش می کنند افزایش یافته و با سرعت زیاد به افزایش خود ادامه می دهند. بعلاوه کتابخانه ها دامنه موادی را که گردآوری می کنند گسترش داده و بگونه ای وسیع از کامپیوتر و تکنولوژی جدید استفاده می نمایند، این امر بیشتر می تواند حاکی از نیاز به گسترش دامنه خدمات کتابداری و اطلاع رسانی باشد. گزارشهای تحقیقات، پایان نامه ها و تکنگاشتهای تحقیقاتی اخیر و نیز مقالات مجلات گوناگون کتابداری و علم اطلاع رسانی منعکس کننده احتیاجات جدیدی هستند که دست اندرکاران کتابداری و علم اطلاع رسانی بتجربه آنها مشغولند.

برای تعیین رشد فوق العاده اینگونه نوشته ها، در این مقاله ابتدا درباره دو نوع عمده نوشته های موجود این حرفه یعنی: (۱) نوشته های آکادمیک (تحقیقاتی) و (۲) نوشته های تجربی کتابداری و علم اطلاع رسانی بحث خواهد شد. نوشته های آکادمیک تمام تحقیقات بنیادی یا کاربردی و سیستماتیک یا عملیاتی را که با استفاده از روشهای مناسب تحقیق، مسئله یا مسائلی را مورد بررسی قرار داده اند، در برمی گیرد. چنین تحقیقاتی استخوانبندی حرفه را تشکیل می دهد و استفاده کنندگان آنها ممکن است خود محققان، مدرسین دانشگاهی و یا حتی کتابداران و کارکنان اطلاع رسانی باشند. تعداد زیادی از این نوع تحقیقات، توسط مدارس کتابداری و اطلاع رسانی انجام می گیرد و بیش از گذشته نتیجه مستقیم برنامه های آموزش عالی کتابداری و اطلاع رسانی می باشد.

* S. Nazim Ali. " Library and Information Science Literature: Research Results", International Library Review, 17 (1985), 117-128.

** مدیر گروه کتابداری دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شهید چمران (اهواز).

در مقام مقایسه با نوشته های تحقیقاتی، نوشته های تجربی کتابداری بزبانی ساده با سبکی بی پیچ و خم نوشته شده و معمولاً بیشتر با جنبه های عملی مسائل تحت بررسی سر و کار دارند. این نوشته ها غالباً در مجلات توده پسند، مجلات رده دوم، مجلاتی که از طریق عضویت دریافت می شوند، و نیز در مجموعه گزارشها و در بعضی تک نگاشتها چاپ می شوند. بمنظور برآورد تقریبی کمیت نوشته های کتابداری و علم اطلاع رسانی، تیلر Taylor منابع گوناگون را مورد بررسی قرار داد و دریافت که تولید جهانی نوشته های کتابداری (شامل تک نگاشتها، مجلات، گزارشات و غیره) حدود ۶۵۰۰ قلم در سال است. بر اساس راهنمای پیایندهای کتابداری، اسناد و آرشیو^۱ از سال ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۳ تعداد مجلات کتابداری در سراسر جهان از ۵۱۷ عنوان به ۹۱۵ عنوان افزایش یافته، یعنی در این مدت ۳۹۸ عنوان بر عناوین قبلی افزوده شده است. چندی قبل، سینگلتن Singleton، برآورد کرد که تعداد عناوین مجلات کتابداری تقریباً به هزار عنوان رسیده است. اما تعیین اینکه چه میزان از این تعداد به نوشته های تحقیقاتی و چه مقدار به سایر نوشته ها مربوط است کار آسانی نیست.

روشهای احتمالی تحقیق

قبل از بحث درباره شکل‌های متفاوت منابعی که حاوی گزارش تحقیقات علم اطلاع رسانی و کتابداری هستند، بهتر است، روشهای احتمالی تحقیق و حوزه هایی را که ممکن است در آنها به تحقیق پرداخت مورد بحث قرار داد. بعد از جنگ دوم جهانی تغییرات قابل توجهی در حرفه کتابداری آشکار گردید. انواع کتابخانه ها حدود خدماتی را که باید به جامعه ویژه خود عرضه کنند مشخص ساختند. این امر نهایتاً نیاز به اشخاصی را مطرح کرد که در حوزه ویژه ای از فعالیت هر یک از انواع کتابخانه ها متخصص باشند. تغییر قابل توجه دیگر گسترش ارتباط تنگاتنگ کتابداری و علم اطلاع رسانی بود. در پی آن، رابطه متقابل با حوزه های دیگر دانش و نیز با تکنولوژیهای جدید اطلاعات و ارتباطات بیشتر و بیشترند. استفاده فراوان از کامپیوتر جهت کارهای متفاوت کتابخانه، بعد جدیدی به حرفه کتابداری افزود. گر چه معلوم گردیده است که کتابداران بعلت مواجهه با تقاضاهای مبرم و فوری آنقدر بکارهای روزانه مشغولند که از پرداختن به مسائل خود باز می مانند، ولی، اخیراً بجهت آشناتر شدن با روشهای تحقیق مورد قبول در علوم و علوم اجتماعی، به تحقیق علاقه بیشتری نشان می دهند. افزایش تعداد تخصصها بمنظور فراهم آوردن خدمات کاملتر و موثرتر کتابخانه ای، بعضی از نقش های سنتی کتابخانه را تغییر داد و این امر؛ بنوبه خود برنامه های آموزشی کتابداری را جهت پاسخگویی به نیازها تحت تاثیر قرار داده و به تغییر واداشت.

رشد فوق العاده تحقیقات کتابداری و اطلاع رسانی در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ مرهون چند عامل بود. بعنوان مثال عوامل زیر در این رشد تاثیر مثبتی داشتند:

¹ - G. Yanzing (comp.) Library, Documentation and Archival Serials Directory. 4th ed. The Hague: International Federation for Documentation, 1975.

- تاسیس سازمانهای مختلفی که حمایت مالی می کنند نظیر بخش تحقیق و توسعه کتابخانه بریتانیا (British Library Research and Development Department (BLRDD) و شورای منابع کتابخانه (Council on Library Resources (CRL).

- وجود کمکهای مالی وسیع حکومت فدرال از طریق موسسات مختلف
- ایجاد مراکز یا موسسات تحقیقی توسط تعدادی از مدارس کتابداری نظیر مدارس ایلینوی، شیکاگو، میشیگان، کولومبیا، کیس و سترن رزرو، کالیفرنیا، شفیلد، لافبرو ولیستر
- تاسیس دفاتر توسعه و تحقیق در انجمن کتابداران امریکا و انجمن کتابداران انگلیس.

تحقیقات مورد توجه در این مقاله را می توان به چهار گروه مهم تقسیم کرد: تحقیقات آکادمیک، تحقیقات عملی، تحقیقات تیمی، و انواع دیگر تحقیقات. تحقیقات آکادمیک در دانشگاهها، مدارس عالی و پلی تکنیکها که دانشجویانشان برای کسب درجات بالای علمی فعالیت می کنند و نیز جاهایی که تک تک کارکنان آنها درگیر برنامه های تحقیقاتی می باشند، انجام می گیرد. این نوع تحقیقات بر روی حرفه تاثیر اساسی دارد. بیشتر مطالعاتی که در این گروه جای می گیرند تحقیقات اساسی یا تحقیقات نظری هستند. تحقیقات عملی که با عنوان تحقیقات کاربردی نیز شناخته می شوند برای شناخت روشهای موثر انجام فعالیتهای کتابخانه صورت می گیرند. این نوع تحقیقات مسائل اداری کتابخانه و مسائل استفاده کنندگان از کتابخانه، بویژه مسائل مربوط به درخواستها و سئوالات آنها را مورد بررسی قرار می دهند. ایتون Eaton و بواز Boaz اظهار می دارند که مسائل اینگونه تحقیقات در عملیات کتابخانه متمرکز شده اند و از نتایج آنها باید در بهبود عملیات و فعالیتهای کتابخانه بهره برد، در حالی که تحقیقات نظری مسئله مورد توجه محقق را، صرفنظر از ارزش عملی یافته های تحقیق، مورد بررسی قرار می دهند.

تحقیقات تیمی در بیشتر موارد تحقیقات تامین اعتبار شده می باشند. گروهی از افراد طرحی را برای بررسی و تأیید به موسسه تامین کننده اعتبار ارائه می کنند و پس از تصویب و تامین شدن هزینه، به انجام آن مبادرت می ورزند. اکثر اینگونه تحقیقات با مسائل ملی سر و کار دارند و در نتیجه مستقیماً به وضعیت کلی حرفه کتابداری و اطلاع رسانی مربوط می شوند. U. A. P., SCOLCAP, BLAISE, MEDLARS نمونه هایی از این تحقیقات می باشند.

تحقیقات تیمی طرحهای جامعی هستند که انتظار می رود چند سال ادامه یابند. ضرورت ندارد که همواره تحقیقات تیمی تامین اعتبار شده باشند. بیشتر کتابداران و مدرسان کتابداری طرحهایی را بدون حمایت مالی به اجرا در می آورند. سازمانهای مشورتی مستقل نظیر ASLIB, Caudra Associates, King Research Inc نیز در اینگونه تحقیقات نقش مهمی بعهده می گیرند. صرفنظر از موارد خاص، در بیشتر موارد تحقیقات تیمی توسط موسسات گوناگون تامین اعتبار می گردند.

انواع دیگر تحقیقات بررسیهایی هستند که گهگاه در نوشته های آکادمیک با آنها روبه رو می شویم. یک مورد از این بررسیها تحقیق مطبوعاتی است که توسط سردبیران مجلات انجام می شود. بعنوان مثال، هنگامی که اریک مون Eric Moon سردبیر مجله کتابداری LJ گردید کارکنان خود را به

انجام مطالعاتی که مورد توجه کتابداران قرار گیرد، تشویق کرد. تجربیات مشابهی، اما در مقیاس محدود، توسط سایر مجلات نظیر Wilson Library Bulletin انجام گرفت. نوع دیگر از این گروه، تحقیقات ویرایشی است که راهنماها، کتابهای دستی و منابع مشابه را در بر می گیرد.

اشاعه نتایج تحقیقات

الف. مجلات

همانطور که در بالا ملاحظه شد رشد خارق العاده فعالیتهای تحقیقاتی طی دو دهه گذشته موجب شد که مجراهای بیشتری جهت گزارش حاصل تحقیقات مورد نیاز باشد. از بین شکلهای متفاوتی که حاصل تحقیقات را اشاعه می دهند، مجلات دقیقترین شاخص فعالیتهای تحقیقی جاری می باشند. به بیانی دیگر در جریان اشاعه یافته های علمی، مجلات مهمترین جایگاه را دارند و اولین مکانی هستند که یافته های پژوهشهای محققان برای همیشه در آنها ثبت و ضبط می گردد. بنظر می رسد که افزایش تعداد مجلات در سالهای اخیر ناشی از کاربرد رهیافتی بین رشته ای به حرفه کتابداری بوده است.

تغییرات بسیاری در مجلات موجود پدید آمد که موجب تجدید نظر در اهداف و دامنه مطالب آنها گردید از جمله اینکه در عناوین مجلات و یا در ترکیب هیئت تحریریه آنها - برای مثال مجلات زیر - تغییراتی داده شد:

Journal of Information Science, Information Processing and Management, New Library world, etc.

علی رغم افزایش تعداد مجلات، هنوز آمار استفاده از بسیاری مجلات پایین و بطور قابل توجهی، بسته به عناوین مختلف، متفاوت است. گزارش شده است که مجلات توده پسند نظیر:

Library Journal (LJ), American Libraries (AL), Library Association Record (LAR), New Library world (NLW), Assistant librarian (ALN), and Wilson Library Bulletin (WLB)

پرخواننده ترین مجلات هستند. از بین این عناوین ALN, LAR, و AL انتشارات انجمنهای کتابداری هستند و سایر عناوین مستقلاً منتشر می شوند. سبک نوشته در مجلات فوق کمتر رسمی و آکادمیک است، بسیاری از کتابداران حداقل بعضی از این عناوین را از طریق عضویت در انجمنها یا موسسات کتابداری دریافت می کنند. مجلاتی که توسط دیگر انجمنها و جوامع کتابداری منتشر می شوند هر یک بر زمینه ای خاص تاکید دارند برای مثال:

Journal of Information Science (JIS), Aslib Proceedings (AP), Indexer (IN), Law Librarian, (LIN), Journal of the American Society for Information Science (JASIS), Special Libraries (SL) and Medical Library Association Bulletin (BMLA).

مجلات معتبرتری نظیر:

Library Quarterly (LQ), Library Trends (LT), Journal of Documentation (JD).

و غیره مقالات تحقیقی را بیچاپ می رسانند و هیئت تحریریه آنها استاندارد مجله را در سطح بالا نگه میدارند. مجله LT, مانند مجله Drexel Library Quarterly, موضوعی است و هر شماره از آن به موضوع مشخصی اختصاص دارد، در حالیکه مجلات دیگر از نظر موضوعی متنوعتر می باشند. دسته

دیگری از مجلات که شامل تعداد زیادی از مجلات علمی می شوند به حوزه های تخصصی اختصاص یافته و توسط انجمنهای اطلاع رسانی و کتابداری و موسسات دیگر، نظیر موسسات انتشاراتی خصوصی، منتشر می شوند. این دسته، شامل مجلات زیر می شود:

College and Research Libraries (CRL), JASIS, Information Processing and Management (IPM), library Aquisitions (LAQ), Journal of Library Administration (JLAD), Serials Librarian (SLN), and Journal of Librarianship (JL).

این مجلات اکثراً، گزارشهای تحقیقی را که در قالب مقالات کوتاه عرضه می شوند بچاپ می رسانند و نه مقالات تحقیقی طولانی را که در مجلات معتبرتر فوق چاپ می گردند. دسته دیگر، مجلات حدواسطی هستند که مقالات منتشره در آنها از نظر عملی برای کتابداران ارزشمند است. این مجلات عبارتند از:

Journal of Academic Librarianship (JAL),
Indexer (IN) Reference Quarterly (RQ)
Library Resources and Technical Services (LRTS) and Library Review (LR).

مجلات عمومی و اختصاصی بین المللی عبارتند از:

International Library Review (ILR), Libri: international library review, Information Development (مجله ای جدید که توسط مانسول در زمینه کتابداری و اطلاع رسانی بین المللی منتشر می شود). و The International Forum for Information and Documentation (IFID).
اخیراً تعدادی موسسه تجاری دیگر نظیر نورت هلند، پرگامون، هاورت، ابلکس و الزویر باتکای هیئت تحریریه های قوی در زمینه انتشار مجلاتی با پوشش بین المللی به رقابت برخاسته اند. چند نمونه این گروه عبارتند از:

Library and Information Science Research (LISR), Education for Information (EI), Information Sciences and Use (ISU), Government Publications Review (GPR) and scientometric (ST).

بعضی مجلات تخصصی برای استفاده متخصصان، موضوعی، و به برای کتابداران، منتشر می شوند. بعنوان مثال مجلات زیر در این رده قرار می گیرند:

The British library Journal (BLJ), Harvard Library Bulletin (HLB), Quarterly Bulletin of New York Public Library (QBNYL).

مجلات منطقه ای و ایالتی نیز در انتقال اطلاعات به کتابداران پیوسته از استاندارد بسیار بالایی برخوردارند. مجلات زیر نمونه هایی از این دسته نشریات هستند:

California Librarian (CL), Illinois Libraries (IL), Scottish Library Association News (SLAN), Michigan Librarian (ML).

ب. گزارشهای تحقیقی

در سالهای اخیر انتشار گزارشهای تحقیقی همپای مجلات رشد کرده است سلسله گزارشها اکثراً متونی هستند کاملاً تحقیقاتی که اعتبار مالی آنها توسط سازمانها و موسسات متفاوت تامین شده است. مثلاً مهمترین واحد تامین کننده اعتبار در انگلستان بخش تحقیق و توسعه کتابخانه بریتانیا (BLRDD) است که معمولاً گزارشهای خود را برای استفاده عموم منتشر می کند. این گزارشها همواره با شماره سری منتشر می شوند. بخش تحقیق و توسعه کتابخانه بریتانیا گهگاه فهرستی از

گزارشهای تحقیقی را که مورد حمایت مالی قرار داده منتشر می کند. این بخش همچنین خبرنامه ای دارد که در آن تمام طرحهای تازه و طرحهای پایان یافته خود را اعلام می دارد.

بگونه ای مشابه در ایالات متحده نظام ملی اطلاعات فنی National Technical Information System (NTIS) و مرکز اطلاعات منابع آموزشی Educational Resources Information Center (ERIC) مهمترین واحدهایی هستند که گزارشهای مربوط به تحقیقات تامین اعتبار شده و تحقیقات دیگر را از طریق آنها می توان بدست آورد، این دو مرکز بعنوان مراکز گردآوری و پخش انواع تحقیقات تامین اعتبار شده و غیرتامین اعتبار شده عمل می کنند - صرفنظر از اینکه اعتبار این تحقیقات توسط بنیاد ملی علوم تامین شده باشد، یا توسط موسسات دیگر، نظام ملی اطلاعات فنی ضمناً دارای خبرنامه ای است که خلاصه طرحهای تحقیقاتی پایان یافته در زمینه علوم کتابداری و اطلاع رسانی در آنها گزارش می شود.

پ. رساله ها و پایان نامه های تحصیلی

شکل دیگر نوشته های کتابداری رساله ها و پایان نامه های تحصیلی پذیرفته شده برای کسب درجات مختلف دانشگاهی است. این شکل از نوشته ها برای هر حرفه ای که بخواهد علمی بشمار آید از اهمیت حیاتی برخوردار است. اولین رساله دکتری کتابداری با عنوان "آموزش حرفه ای کتابداری" در سال ۱۹۲۵ توسط Tse-chian Tai به دانشگاه ایالتی ایوای Iowa آمریکا تسلیم شد در انگلستان اولین رساله ای که صرفاً به کتابداری اختصاص داشت توسط د. سرجنت Serjeant D. تهیه شد که در سال ۱۹۳۵ در مدرسه عالی اقتصاد انگلستان تحت عنوان "خدمات کتابخانه های عمومی زیر نظر حکومتهای محلی انگلستان" پذیرفته شد. اما ظاهراً اولین رساله دکتری توسط تیرول Tirol در سال ۱۹۲۶ به دانشگاه لندن تسلیم گردیده بود، ولی موضوع این رساله که نام "سخنرانیهای کابینه فرانسه در سالهای ۱۸۵۰-۱۸۰۰" بر آن نهاده شده بود تنها بگونه ای حاشیه ای با کتابداری در ارتباط بود.

در ایالات متحده، تهیه رساله های تحقیقی دکتری در این رشته، از زمان تأسیس مدرسه عالی کتابداری دانشگاه شیکاگو در سال ۱۹۲۶ معمول گشت. در حال حاضر تعدادی مدارس کتابداری در آمریکا وجود دارند که تسهیلات لازم را برای ارائه رساله های تحقیقی دکتری در موضوعات کتابداری و اطلاع رسانی فراهم می آورند. این مدارس عبارتند از مدرسه کتابداری کلمبیا، میشیگان، ایلینوی، راتگرز، سیراکوس، کالیفرنیا، کیس و سترن رزرو، پیتسبورگ و تگزاس، برخلاف آمریکا، در انگلستان جریان راه اندازی دوره های عالی کتابداری کند بوده است و اعطای در درجات فوق لیسانس و دکتری کتابداری توسط مدارس کتابداری تا اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ بتأخیر افتاد. اما این درجات قبل از این تاریخ توسط دیگر دانشکده های دانشگاهها اعطا می شد. از آن زمان بسیاری از مدارس کتابداری انگلستان مانند لندن، استراتکلاید، شفیلد، سیتی، ویلز، کوئینز و تعدادی از پلی تکنیکها آموزش عالی کتابداری را در برنامه خود قرار داده اند. شرط داشتن رساله تحصیلی برای تأیید صلاحیت عضویت در انجمن

کتابداران انگلستان نیز موجب افزایش عناوین بسیاری به گنجینه مکتوب رساله ها گردیده است. اما در آمریکا تاییدیه ای که با این تاییدیه قابل قیاس باشد، وجود ندارد.

اخیراً مشاهده شده که رساله های تحصیلی راه خود را به مجلات باز کرده اند. تعدادی مقالات تحقیقی در مجلات منتشر شده اند که بر اساس یافته های رساله های تحصیلی نوشته شده اند و این جای امیدواری است. زیرا محتوای رساله های تحصیلی منتشر نشده که نمی تواند از طریق کانالهای ارتباطی معمولی به اطلاع کتابداران برسند، منابع چندانی برای این حرفه نخواهند داشت. رساله های تحصیلی پذیرفته شده در دانشگاههای آمریکا را می توان از طریق University Microfilms International (UMI) هم بصورت زیراکس و هم بصورت میکروفیلم خریداری کرد، در حالیکه نسخه مکرر رساله های تحصیلی پذیرفته شده در انگلستان قابل خریداری نیست و تنها از طریق امانت بین کتابخانه ای قابل دسترسی است.

تعدادی از منابع ردیف دوم وجود دارند که رساله های تحصیلی کتابداری و اطلاع رسانی را معرفی می کنند. مهمترین منبع از این نوع، چکیده بین المللی رساله های تحصیلی Dissertation Abstracts International (DAI) است که تقریباً چکیده تمام رساله های تحصیلی دکتری پذیرفته شده در دانشگاههای آمریکا در آن بچاپ می رسد. منبع مهم دیگری که رساله های تحصیلی انگلستان را معرفی می کند ASLIBS index to Theses (II) است. خلاصه رساله های تحصیلی در صورت درخواست بصورت میکروفیش در اختیار متقاضی گذاشته می شود.

نشریات زیر گاه به گاه اطلاعاتی درباره رساله های تحصیلی گزیده منتشر می کنند:

LQ, Journal of Education for Librarianship (JEL), LISR, Current Awareness Bulletin for Librarians and Information Scientists (CABLIS), Current Research in Library and Information Science, Library Literature, Information Science, نشریه Library Literature

Abstracts (LISA) علاوه بر مطالب خود رساله های تحصیلی را نیز نمایه و چکیده می کنند. همچنین معدودی کتابشناسی اختصاصی وجود دارد که منحصراً به رساله های تحصیلی کتابداری و اطلاع رسانی پرداخته است. در ایالات متحده کوهن (Cohen)، ایمن (Eyman)، شلاکتر و تومیسن (Schlacter & Thomison) و دیویس (Davis) کتابشناسیهای معروفی تهیه کرده اند. کتابشناسی رساله های تحصیلی شلاکتر و تومیسن توصیفی نیز هستند. در انگلستان دو کتابشناسی درباره رساله های تحصیلی وجود دارد، یکی کتابشناسی پیتر تیلور (Peter Taylor) که به رساله های تحصیلی پذیرفته شده برای درجات عالی دانشگاهی نظیر فوق لیسانس، دکتری و غیره اختصاص یافته، در حالیکه کتابشناسی ال. جی. تیلور (L. J. Taylor) رساله های پذیرفته شده برای عضویت در انجمن کتابداران را معرفی کرده است. علاوه بر دو مورد فوق، مدرسه کتابداری ویلز، فهرست جامعی از رساله های گذشته و حال Fellow of the Library Association (FLA) فراهم می آورد.

ت. تک نگاشتها

در زمینه کتابداری و اطلاع رسانی معدودی تک نگاشت تحقیقی نیز منتشر شده است. اکثر این تک نگاشتها توسط چاپخانه های دانشگاهی یا خصوصی منتشر شده اند. قبل از جنگ جهانی دوم

دانشگاه شیکاگو، تنها دانشگاهی بود که تک نگاشتهایی درباره کتابداری منتشر می کرد. اما اخیراً دانشگاه کالیفرنیا، موسسه تکنولوژی ماساچوست، دانشگاه ایلینوی، دانشگاه میشیگان و دانشگاههای دیگر اقدام به انتشار تک نگاشتهای تحقیقی کرده اند. یونسکو نیز تعدادی تک نگاشت منتشر کرده است که مهمترین آنها کتابی با عنوان استاندارد خدمات کتابخانه است که توسط ویترز (Withers) نگاشته شده است. ناشران خصوصی که نقش بسیار مهمی در انتشار متون درسی و متون تحقیقی کتابداری داشته اند در انگلیس عبارتند از:

Clive Bingley, Crosby, Lockwood Pall Mall, Messer Andre.
Deutsch, James Clarke/ Pergamon, and Butterworth.

در آمریکا

The Scarecrow Press, Libraries Unlimited, Academic, McGraw-Hill, Shoestring, Neal-Schuman, Bowker, Wilson, Greenwood.

نقش برجسته ای داشته اند. نام انجمن کتابداران آمریکا و نام انجمن کتابداران انگلستان بخاطر نقش مداومی که طی سالهای دراز در انتشار تک نگاشتها و استانداردها داشته اند نباید از نظر دور نگهداشته شود.

چند عنوان وجود دارد که می توان آنها را در دسته تک نگاشتهای ادواری قرار داد.

The British Librarianship and Information Science (که قبلاً با نام Five years work in Librarianship در سه جلد منتشر شد ۱۹۵۰-۱۹۶۵)، مهمترین تک نگاشت از این نوع است که فقط به توسعه کتابخانه و کتابداری انگلستان می پردازد. پایانید دیگری که پس از سه سال انتشار (۶۷-۱۹۶۵) متوقف شد عبارت بود از: Progress in Library Science نشریه Advances in Librarianship که توسط انتشارات دانشگاهی Academic Press چاپ می شود مفیدترین بررسینامه سالیانه کتابداری است. بررسینامه سالیانه بسیار خوب دیگر Annual review of Information Science and Technology (1966-) است. در سال ۱۹۷۰ Scarecrow Press کتاب تازه ای با عنوان Library Literature; the best of 1970 to the present منتشر کرد که هنوز هم منتشر می شود و گزیده مقالات مجله Library Literature را سالیانه منتشر می کند. مجموعه های دیگری که در این دسته نمی گنجد عبارتند از:

Bibliography of Librarianship; Index to Feschriften in Librarianship, Bibliography, Library Science and Reference Tools; Landmarks of Library Literature.

که بترتیب توسط برتن و وازبرگ (Burton and Vosburgh)، دانتون (Danton)، بسترمن (Besterman) و الزورب و استیون (Ellsworth and Steven) تهیه شده اند.

با ارزشترین عنوان از بین غیرادواریها، دایره المعارف کتابداری و اطلاع رسانی Encyclopedia of Library and Information Science است. دو دایره المعارف دیگر در موضوع کتابداری وجود دارد که یکی توسط بوئز و بوئز Bowes and Bowes در سال ۱۹۶۶ با عنوان Encyclopedia of

Librarianship منتشر شد و دیگری که اخیراً توسط انجمن کتابداران آمریکا منتشر شد، ALA world Encyclopedia of Library and Information Science نام دارد.

ث. خدمات چکیده نویسی و نمایه سازی

چکیده نویسی و نمایه سازی نقش مهمی در سازمان دهی و طبقه بندی اطلاعات ایفا می کند و محقق را در دستیابی به مواد مربوط به حوزه تحقیقاتیش یاری می رساند در کتابداری تعدادی از این نوع منابع وجود دارد که برجسته ترین آنها Library and Information Science Abstracts (LISA) می باشد. LISA که هر ماه توسط انجمن کتابداری انگلستان منتشر می شود چکیده مقالات بیش از ۳۰۰ مجله از کشورهای مختلف را عرضه می دارد. چکیده نامه Information Science Abstracts (ISA) که توسط انتشارات پلنیوم (Plenum Press) برای انجمن علوم اطلاع رسانی آمریکا (ASIS) منتشر می شود معادل آمریکایی LISA است. Library Literature (LL) که توسط دبلیو، اچ. ویلسون منتشر می شود مقالات بیش از ۲۰۰ مجله را نمایه می کند. نشریه Current Index to Journals in Education (CIJE) که توسط جزیی از نظام ERIC است مقالات تقریباً ۳۰ مجله کتابداری را نمایه می کند.

Social Sciences Citation Index (SSCI) که توسط موسسه اطلاعات علمی آمریکا (ISI) منتشر می گردد جامعترین نمایه موجود در نوع خود است که مقالات حدود ۶۰ مجله گزیده در اطلاع رسانی و کتابداری را نمایه می کند و سرانجام Computer Control Abstracts (CCA) که یک نشریه آمریکایی است و با وجود تاءکید بر موضوع کامپیوتر، بخشی از آن به چکیده مقالات اطلاع رسانی و دکوماناسیون اختصاص دارد.

ج. پایگاههای اطلاعاتی پیوسته

در حال حاضر اکثر خدمات نمایه سازی و چکیده نویسی کامپیوتری شده است و در نتیجه بسیاری از آنها تبدیل به پایگاههای بازیابی اطلاعات پیوسته شده اند. اینگونه پایگاههای اطلاعاتی پیوسته موجب گردیده اند که بازیابی سریع هر موضوع برای استفاده کننده بسادگی امکان پذیر باشد. توده گیرترین پایگاه اطلاعاتی در علم کتابداری و اطلاع رسانی چکیده نامه کتابداری و اطلاع رسانی (LISA) است. این پایگاه که از سال ۱۹۶۹ تا کنون بصورت پیوسته قابل دسترسی بوده است بیش از ۶۰۰۰۰ عنوان را در بر می گیرد و ماهیانه روزآمد می شود. LISA تنها پایگاه اطلاعاتی است که منحصرأ به رشته کتابداری و اطلاع رسانی اختصاص یافته است. چند پایگاه اطلاعاتی دیگر، قسمتی از کار خود را به علم کتابداری و اطلاع رسانی اختصاص داده اند. مرکز اطلاعات و منابع تعلیم و تربیت (IRIC) مثالی است از این نوع پایگاهها که اطلاعات تقریباً ۳۰ مجله کتابداری نمایه شده در نمایه جاری مجلات تعلیم و تربیت (CIJE) را ذخیره می سازد. اطلاعات کتابداری دیگری که در ERIC Research in Education (RIE) نمایه شده اند گرفته می شود. استفاده از ERIC وقتی ارجح است که جستجوی جامع مورد نیاز نباشد.

(Information Service of Physics, Electrotechnology, and Control)

INSPEC پایگاه اطلاعاتی دیگری است که مشابه (Computer CAA Control Abstracts) است و از سال ۱۹۷۰ بگونه پیوسته در دسترس بوده است. INSPEC برای جستجو در زمینه های مربوط به علم اطلاع رسانی و تکنولوژی اطلاعات مناسب می باشد. پایگاه اطلاعاتی خدمات اطلاعات فنی ملی The National Technical Information Services (NTIS) مشخصات گزارشهای تحقیقی را بصورت پیوسته ذخیره می سازد، ولی اکثر اطلاعات موجود در این پایگاه مربوط به طرحهایی است که ۲۰۰ واحد حکومت فدرال آمریکا به اجرا درآورده اند. NTIS هر دو ماه یکبار روزآمد می شود و مشابه چیکده نامه هفتگی دولت آمریکا U. S. Government Abstracts و نشریه دو هفته یکبار گزارشها و اعلامیه های دولت آمریکا U. S. Government Reports and Announcements است. پایگاه مبادله اطلاعات علمی اسمیت سون (The Smithsonian Science Information Exchange (SSIE) پایگاه اطلاعاتی دیگری است که اطلاعات مربوط به تحقیقات در دست اجرا و تحقیقات تازه پایان یافته، از جمله تحقیقات کتابداری و اطلاع رسانی، را ذخیره می سازد، این پایگاه نیز ماهانه روزآمد می گردد. پایگاه اطلاعاتی دیگری که از سال ۱۹۸۳ شروع بکار کرده و منحصرأً به کتابداری و اطلاع رسانی اختصاص دارد Current Research است. اطلاعات ذخیره شده در این پایگاه مشابه اطلاعات مندرج در نشریه تحقیقات جاری در علوم کتابداری و اطلاع رسانی (CRLIS) است که توسط انجمن کتابداران انگلستان منتشر می شود.

چ. فهرست تحقیقات

این گروه شامل نشریاتی است که تحقیقات در دست اجرا و تحقیقات پایان یافته را گزارش می کنند، البته اکثر تحقیقات پایان یافته، در چکیده ها و نمایه های مهم نظیر LL, LISA و ERIC نیز گزارش می شوند. مهمترین نشریه در این گروه، همانگونه که قبلاً ذکر شد، CRLIS است (که قبلاً تحت عنوان Radials Bulletin منتشر می شد). CRLIC منبع جامعی است که تحقیقات تامین اعتبار شده، تحقیقات آکادمیک (فوق لیسانس و دکتری، و دیگر طرحهای تحقیقی) تحقیقات شخصی و غیره را در بر می گیرد و محدود بیک منطقه یا کشور نیست. نشریه Research in British Universities, Polytechnics and Colleges نیز طرحهای تحقیقاتی کتابداری و اطلاع رسانی را که توسط موسسات گوناگون انگلستان در دست اجرا است گزارش می کند. نشریه Library and Information Research News (LIRN) یکی از نشریات انجمن کتابداران انگلستان است که طرحهای تحقیقی کتابداری و اطلاع رسانی را از مرحله پذیرش پیشنهاد طرح تا مرحله پایان طرح گزارش می کند. در ایالات متحده نشریه ای مشابه CRLIS که مشخصات و خلاصه تحقیقات در دست اجرا را گزارش کند وجود ندارد، اما دو نشریه از این نوع به نامهای Library Research in Progress, Current Research and development in Scientific Documentation وجود داشت که چند سال است دیگر منتشر نمی شوند. فهرست سالانه Library and Information Science Today (LIST) از سال ۱۹۷۱ شروع به انتشار کرد، پس از

۵ جلد (۷۵-۱۹۷۱) انتشار آن قطع شد. Information Hotline (که قبلاً با نام Information part 1 منتشر می شد) خلاصه ای از طرحهای تحقیقاتی تامین اعتبار شده موسسات خصوصی را منتشر می کند. NTIS نیز خبرنامه‌ای را با عنوان Library and Information Science منتشر می کند که طرحهای تحقیقاتی پایان یافته را اعلام و خلاصه ای از آنها را بچاپ می رساند. نشریه‌ای تحت عنوان: Research and Development Projects in Documentation and Librarianship (RDPDL) توسط فدراسیون بین المللی دکوماناسیون International Federation for Documentation (FID) منتشر می شود که تحقیقات در حال اجرا و تحقیقات پایان یافته را گزارش می کند. حوزه (RDPDL) بین المللی است و از هر طرح تحقیقی خلاصه ای ارائه می دهد. این نشریه جزئی از نظام بین المللی تحقیق در دکوماناسیون International System on Research in Documentation (ISORID) است Research in Librarianship نیز مجله مستقلی است که اخبار طرحهای جدید را گزارش می کند.

ح. خبرنامه ها

خبرنامه ها بعنوان وسیله مهم انتقال اطلاعات حرفه ای به کتابداران و مدرسین دانشگاهی روز به روز رایجتر می گردند. معمولاً اکثر انجمنها و سازمانهای حرفه ای خبرنامه منتشر می کنند و آنرا رایگان در اختیار اعضا خود قرار می دهند. خبرنامه ها معمولاً کم حجم هستند و فقط به انتشار گزارشات غیررسمی و مقالات کوتاه بسنده می کنند. چند خبرنامه فوق العاده مورد توجه قرار گرفته‌اند که از آن جمله می توان خبرنامه های زیر را نام برد:

British Library Research and Development Department Newsletter, British Library News, Aslib Information, OCLC Newsletter, L. C Information Bulletin.

در فهرست جدید خبرنامه های گزیده که در سال ۱۹۸۱ توسط شارپ منتشر شد تقریباً ۱۱۷ خبرنامه آمده است.

خ. آگاهی نامه های جاری

در رشته کتابداری تعداد کمی آگاهی نامه جاری منتشر می شود. ولی همین تعداد کم برای کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی گوش بزنگ، یکی از بهترین وسایل کسب آگاهی و اطلاعات می باشد. یکی از بهترین آگاهی نامه های جاری CABLIS (آگاهی نامه جاری برای کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی) است که توسط کتابخانه انجمن کتابداران کتابخانه بریتانیا در لندن هر ماه یکبار منتشر می شود. در این آگاهی نامه جاری، موضوعات متنوع و مورد علاقه کتابداران و محققین کتابداری، نظیر: فهرست مندرجات مجلات، فهرست خلاصه مذاکرات، خبرهای کوتاه منقول از مجلات، منتخبانی از LISA (چکیده نامه کتابداری و اطلاع رسانی)، یادداشتهایی درباره کتب و چکیده رساله‌های تحصیلی، بچاپ می رسد.

یکی دیگر از آگاهی نامه های جاری (CALL) Current Awareness Library Literature

است که توسط شرکت ساموئل گلدستین در بوستن منتشر می شود. CALL معمولاً از دو بخش تشکیل می گردد. بخش اول به یادداشتهای، نقدها و نظریاتی درباره متون کتابداری اختصاص داده

می‌شود در حالیکه بخش دوم به فهرست مندرجات مجلات کتابداری اختصاص می‌یابد. این نشریه بدلائل نامشخص، ناگهان از جلد سوم شماره ۴ و ۵، اکتبر ۱۹۷۴ متوقف شد، ولی از ژوئیه ۱۹۷۶ انتشار آن مجدداً از سر گرفته شد. آخرین نمونه آگاهی نامه جاری، فهرست مندرجات مجلات علوم اجتماعی و علوم رفتاری (Current Contents of Social and Behavioral Sciences) است که توسط موسسه اطلاعات علمی فیلادلفیا منتشر می‌شود و بخشی از آن به مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی اختصاص می‌یابد. این فهرست هفته ای یکبار منتشر می‌شود و فقط حاوی فهرست مندرجات مجلات گزیده است.

علاوه بر موارد فوق تهیه فتوکپی از فهرست مندرجات مجلات کتابداری توسط کتابخانه‌ها عمومیت یافته در حال حاضر تعداد زیادی از کتابخانه‌های انگلستان و آمریکا اینگونه خدمت را نیز ارائه می‌نمایند.

نتیجه

واضح است که گسترش و ازدیاد نوشته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی فرصتهای بسیار زیادتری، در مقایسه با آنچه که قبلاً وجود داشت، برای مبادله نتایج تحقیقات فراهم آورده است. اما واقعیت این است که هنوز درصد کمی از مجلات، تحقیقات را بطور منظم گزارش می‌کنند و بالقوه برای کل حرفه مفید واقع می‌شوند. اخیراً تعدادی از محققان قدیمی، نوشته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و کانالهای متفاوت ارتباطی آن را از آن جهت که نتوانسته‌اند چشم اندازی مشخص و چشم اندازی از آینده تصویر نمایند، مورد انتقاد قرار داده‌اند. تیلر می‌گوید اکثر مجلات یا برای اعضاء انجمن یا موسسه خاصی منتشر می‌شوند و یا مجلات غیرتجاری هستند که با تیراژ کم منتشر شده و در نتیجه مقداری مخارج اضافی دربردارند. ادکار (Edgar) اعلام داشت که حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی فاقد سنت علمی در نوشته‌های خود است و با اریک مون همصدا شد که تعداد مجلات کتابداری آمریکا سه برابر عناوینی است که مورد نیاز است. علی‌رغم این اظهارات نباید تعجب کرد که کتابداران و محققان کتابداری که شغل اصلی آنها گردآوری و اشاعه دانش است منتقد نوشته‌ها و تحقیقات خود باشند، در واقع این امر باید بمنزله نشانی از سلامت حرفه بحساب آید.

بهرحال، تعدادی از نویسندگان به افزایش نوشته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با نظر مثبت می‌نگرند. قابل ذکرترین فرد در این مورد ربرترز Roberts است که معتقد است افزایش سریع مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی پاسخی ضروری است که به تغییر اساسی در تشکیلات حرفه ای و رفتارهای ارتباطی داده شده است، چرا که هر چه تعداد مجراهای ارتباطی بیشتر باشد موضوعات متنوع بیشتری را در برمی‌گیرد و نویسندگان بیشتری را به نوشتن تشویق خواهد کرد. این امر می‌تواند بعنوان نشانه حیات و فزاینده‌گی روی دموکراتیک در حرفه تلقی گردد.